

Jaka Lah, Tadej Pišek

Roland Schimmelpfennig

LAST LECTURE

Moj oče mi nikoli ni dajal kaj prida nasvetov, ne kar zadeva sedanjost ne kar zadeva prihodnost.

In ko je umrl, mi ni mogel dati ničesar za popotnico, kajti umrl je ponoči, popolnoma nepričakovano, v hipu, po dolgem, srečnem delovnem dnevu, ki ga je preživel v njemu tako ljubem raziskovalnem laboratoriju; spremljala ga je nejasna bolečina v želodcu, ki jo je pripisoval težavam s prebavo, *post mortem* pa se je izkazala za znanilko srčnega infarkta, ki je ni prepoznal ne on sam, znanstvenik, ne dva druga zdravnika, ki sta bila pri njem na obisku še dva dni pred smrtjo. Star je bil komaj 58 let, jaz pa sem bil na začetku dvajsetih.

Tako hitro lahko gre.

Eden njegovih redkih nasvetov je bil – v njegovi kantovski in trmasti redkobesednosti, značilni za Pomorjane –, naj večkrat spijem kozarec vode, zlasti če se ne počutim dobro.

Za časa svojega – prekratkega – življenja je tudi dejal, da mora človek v življenju, za življenje, kot svoj poklic početi tisto, kar rad počne. Da mora poskusiti početi v življenju nekaj, kar mu resnično prinaša veselje in izpolnitev pa tudi ponos, in danes vem, da s tem ni mislil le izbire poklica, ampak določeno obliko življenjskega občutja, mislil je življenje, polno predanosti.

Predanosti v vsem, ne glede na to, kaj človek počne: raziskuje bolezni, vzgaja otroke, poučuje, slika, piše ali gradi stroje.

Tudi sam se je držal tega. Bil je znanstvenik, kot bi ga izrezali iz knjige, raztresen profesor, nekdo, ki bi verjetno najraje prenočeval v laboratoriju, med Bunsenovimi gorilniki in bakterijskimi kulturami v hladilnikih in inkubatorjih, če pač zraven ne bi imel še družine. Morda ni bil posebej požrtvovalen oče, vendar je bil vseskozi pozoren oče, predvsem pa požrtvovalen človek. Odkritelj. Gorel je za tisto, kar je hotel odkriti.

Nemara najpomembnejša srečanja v življenju so srečanja z odkritelji; srečanja z odkritelji so pogosto tista, ki nas spremenijo, nas popeljejo naprej, nas spodbudijo, da si drznemo narediti odločilen skok.

A človek v življenju ne sreča tako veliko odkriteljev. In včasih sreča nekatere, ki jih ne prepozna ali pa nanje še ni pripravljen.

Predati se, znati se predati, podati se na raziskovalno pot, znati se podati na raziskovalno pot in spodbuditi k temu druge, to je življenjska naloga.

Kratek stavek, ki ga je bilo pogosto slišati pri nas v času mojega otroštva in mladosti, je bil rahlo posmehljiv izraz ob slovesu: »Pojdi z bogom, ampak pojdi že.«

Tega sem se držal, šel sem, in moji starši so premgli dovolj veličine, da so mi pustili iti po svoji pot, ki je imela tako zelo drugačen cilj kot njihova.

Moja mati me je naučila, naj se varujem ljudi, ki ne znajo briti norca iz samih sebe – kajti ti ljudje prizadevajo drugim bolečino.

»Samo da je srce dobro,« se je v mojih otroških letih glasila krilatice pri nas doma, pogost izrek že zdavnaj umrle, oddaljene stare tete iz Šlezije, in ta stavek ali dostavek je v isti sapi izražal marsikaj: ščepec nezaupanja in vednost, da se z ljudmi brez dobrega srca, kar koli je že to, ni šaliti.

Samo da je srce dobro.

Moja mati rada navaja izrek: Nasveti bolijo.*

Baz Luhrmann je v svojem slavnem govoru ob zaključku letnika '99 dejal: »Nasveti so nekakšna nostalgija. Kdor jih deli, potegne preteklost z odpada, jo obriše, prebarva grde dele in jo spravi v promet za več, kot je v resnici vredna.«¹

Nasvetom torej ne gre verjeti, toda najbolj bi se bal tega, če povzamem, da na koncu – tako kot moj oče – ne bi imel več česa reči ali da tega ne bi mogel več reči, da bi umolknil ali: osupel in izneverjen obstal pred kaosom bolj ali manj uspešnega, bolj ali manj sklenjenega življenja, in ne bi mogel – ali hotel – vsemu temu dodati ničesar, niti nekaj besed ne; to bi bilo premalo. Nekaj besed o nekem življenju in svetu, polnem ljubezni in izdajstva, sreče in nesreče, uspeha in nevoščljivosti, rojstva in smrti – saj je vendar vredno živeti, bi hotel človek vsaj reči, *what a wonderful world*, pravi pesem, ki jo je pel Louis Armstrong, da, drži, *it's a wonderful world*, je pa ta svet tudi zelo grd, nepravilen in neskončno okruten.

Jaz sam nisem doslej skoraj nič prispeval k temu, da bi bil svet boljši, kljub temu pa sežejo moj glas in moja besedila do nekaterih ljudi na vseh koncih sveta. Moje sporočilo je vselej sporočilo igre, gledališke igre in dialoga, svobode mišljenja, svobode domišljije.

In ni naključje, da so ravno tista moja dela, ki se – v kakršni koli obliki že – dotikajo odgovornosti posameznika in družbe, pogosto tudi dela, ki so obkrožila svet.

Lahko bi se znašli v skušnjavi, da bi rekli: le človek, ki se igra, je resnično svoboden; v igri, v domišljiji na novo izumljamo svet in ga izboljšujemo. Ampak pravilneje bi bilo bržkone reči: le človek, ki se bojuje, je

* Besedna igra *Ratschläge sind auch Schläge* dobesedno pomeni »nasveti so tudi udarcic, v prenesenem pomenu pa »resnica boli« (op. prev.).

¹ Leta 1998 je avstralski filmski režiser Baz Luhrmann izdal glasbeni album *Something for everybody*. Na njem je bila med drugimi tudi pesem *Everybody's free (to wear sunscreen)*, ki je postala svetovni hit. Besedilo, ki se začne z besedami »Ladies and gentlemen of the class of '99«, se poigrava z žanrom govora ob koncu šolskega leta in se konča z navedenimi vrsticami: »Advice is a form of nostalgia, dispensing it is a way of fishing the past from disposal, wiping it off, painting over the ugly parts and recycling it for more than it's worth.«

svoboden. Živimo v nepravilnem svetu, v katerem ženske vsepovsod še vedno zatirajo, v katerem ženske obrezujejo in pohablajo, v katerem izkoriščamo prebivalstvo Azije in Afrike za naše superge in telefone in računalnike, v katerem na račun prihodnosti naših otrok izkoriščamo in uničujemo celotno zemeljsko oblo.

Odkar vem zase, sem menil, da je svoboda človekova najvišja dobrina. Svoboda ima opraviti s pravicami: s pravico do izobrazbe, do hrane, do vode, do zdravstvene oskrbe, do svobode mišljenja in gibanja.

Svoboda je najvišja dobrina. To mislim še danes. Predvsem pa sem vedno verjel – in še vedno verjamem –, da je svoboda najvišja dobrina zame osebno, kajti svoboda je zame pomenila in še vedno pomeni isto kot sreča; seveda pa sta ta pojma, svoboda in sreča, skrajno nejasna, težavna in nadvse problematična.

O svobodi (kot sicer tudi o sreči in ljubezni) je mogoče zlahka in na hitrico kaj povedati. Če obstaja kaj, česar se je mogoče – onstran afektov, hitrih čarov, vseh razvedril in omamljenosti, optimiziranja dobička, učinkovitosti in taktike v poslu in zasebnem življenju – naučiti na poti v odraslo življenje, potem je to spoznanje, da obstaja povezava med svobodo in odgovornostjo, pa povezava med svobodo in zaupanjem, ali pa tudi povezava med odvisnostjo, zaupanjem in svobodo. In ljubeznijo.

Brez ljubezni se ljudje obrabijo in uničijo. Tako preprosto je to. Brez ljubezni – in brez zaupanja v svobodo drugega – je vsaka strahota, ki si jo lahko zamislimo med ljudmi, ne le mogoča, ampak celo zelo verjetna.

Toda eno je teorija, drugo pa praksa, in tam nas potem pričakajo grenke izkušnje, uvidi in spoznanja, ki vsaj v mojem primeru vselej pridejo prepozno – verjetno zato, ker v temelju nisem nezaupljiv človek.

Človek se pogosteje, kot si priznava ali kot lahko sam spozna, spravlja v odvisnost od napačnih ljudi. Človek zaupa napačnim ljudem, vsaj jaz sem to večkrat storil. In če je kaj, kar bi bilo treba v življenju dognati, kar bi resnično – zavoljo prihodnosti – rad vedel, potem bi bilo to tole: kako prepoznamo napačne ljudi?

Dejansko jih verjetno lahko spoznamo po tem, da se ne znajo šaliti na lasten račun, to že drži, ampak to uvideti in zaupati svojemu instinktu – to traja dolgo. Pogosto predolgo.

Iztočnica tega govora je, in pri tem seveda človeka malce stisne pri srcu, *last lecture*.

V redu torej: če obstaja v tem trenutku nekaj, kar bi vsekakor še hotel izkašljati iz sebe, potem tole: za raziskovalno pot ni nobenih navodil za uporabo, nobenega zavetja. Vodi vas lahko na druge celine ali v druga vesolja ali pa poteka doma za pisalno mizo, v postelji ali na kuhinjski mizi.

Nevarnosti na tem potovanju so: lažne obljube, nagnjenost h korumpiranosti zaradi denarja, komplimenti namesto ljubezni, samoprecenjevanje, udobje. Lažni oziri.

Najbolj nevarna srečanja na tej poti pa so srečanja s tistimi, katerih odnos do ljubezni, zaupanja in družine, pa tudi do denarja in spolnosti, je poškodovan ali popolnoma uničen.

Odkritelji istočasno potrebujejo oboje: samokritiko in samozaupanje. Sposobni morajo biti samokritike, sposobni morajo biti tega, da ne zaupajo samim sebi: človek je navsezadnje vselej tudi žrtev lastnih poškodb.

Obenem pa potrebuje samozaupanje, tako da ne razmišlja o tem, kaj bi utegnili drugi misliti o njem – kar pomeni pripravljenost na tveganje in nekakšno NOTRANJO NUJO.

Nasprotje NOTRANJE NUJE je pogosto cinizem. S cinizmom, ki je vedno poceni blago, se cesta konča, in opaziti ga je povsod. Nikoli se ne počutiti preveč gotovega vase: nikoli ne biti parazit, priboriti si neodvisnost, predvsem pa jo tudi ohraniti. Ni je lahko ohraniti.

Nobenih predstojnikov, za katere si je treba nadeti nasmešek. Tako rad bi se naučil tega, da bi se nasmehnil le tistim, ki so si to zaslužili. In oznanjam: približujem se temu.

So reči, ki komu uspejo, pa reči, ki se mu ponesrečijo, in tiste, ki mu spolzijo iz rok – čeprav misli, da jih trdno drži.

Toda slej ko prej pride trenutek izgube nedolžnosti, trenutek, v katerem spoznamo, da smo hitreje sami, kot si mislimo. Veliko sem dosegel. Vseeno pa mi je veliko reči spolzelo iz rok ali mi vedno znova polzijo: prijatelji, in ni jih bilo malo. Samemu sebi sem spolzel iz rok. Svoboda nam polzi iz rok. Nepodkupljiv, jasen pogled na samega sebe in druge.

Saj to vidimo vsak dan: zdi se, kot da moški objame žensko, v resnici pa je ta objem trpinčenje, grožnja, pollaščenje. Prekoračenje meje, aneksija. Telesno in duševno nasilje, fizično in psihično nasilje, to vidimo in doživljamo vsak dan.

Če me na sedanji točki mojega življenja nekaj resnično jezi, potem je to moje lastno, v marsičem nedosledno razmerje do nasilja. Nasilja, s katerim se nenehno srečujemo. Nad otroki. Nad ženskami. Nad družino. Nad ljudmi drugih ras in religij in političnih prepričanj.

Ali to obstaja: zlo? Da, zlo obstaja. Zlo se ima za neizpodbitno. Predvsem v uničevanju drugih. Z nasiljem. Vsi se sprijaznimo z nasiljem. Vsi se sprijaznimo z nasiljem v tolikšni meri, ki je nepredstavljiva, morda to tudi moramo storiti. In kot tržno in cenovno usmerjeni potrošniki globaliziranega sveta tudi sami izvajamo nasilje, naj to hočemo ali ne.

Če obstaja LAST LECTURE, mar ne bi morali spregovoriti tudi o FIRST LECTURE?

Če bi lahko še enkrat začeli od začetka, kje bi začeli? Učili bi se, kako hoditi pokonci. Učili bi se govoriti. Če ne bi imeli jezika, kje bi začeli? Pri MAMA in TATA. In potem? Učili bi se REČI NE in REČI DA.

NE, to je beseda zamejevanja. NE vzpostavlja konec. Konec zatiranja je svoboda. In zato je NE izjemno pomembna beseda. Samo da je srce dobro.

DA je beseda, ki omogoča nemogoče stvari, beseda pripravljenosti, preloma, predanosti. DA je beseda ljubezni. In zato je DA izjemno pomembna beseda.

